

СИМВОЛІКА ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРУ В НІМЕЦЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядаються символічні значення наступних кольорів: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий, білий, чорний, коричневий, сірий. Символіці лексем на позначення кольору властиві як позитивні, так і негативні асоціації. Символічне значення кольору часто використовується для позначення різних політичних явищ.

Ключові слова: символ, асоціація, негативний, позитивний, лексеми на позначення кольору, колір.

Николаева Н.Н. Символика лексем цветообозначения в немецком, украинском и русском языках. В статье рассматриваются символические значения следующих цветов: красный, оранжевый, жёлтый, зелёный, голубой, синий, фиолетовый, белый, чёрный, коричневый, серый. Символике лексем цветообозначения присущи как положительные, так и отрицательные ассоциации. Символическое значение цвета часто используется для обозначения разных политических явлений.

Ключевые слова: символ, ассоциация, негативный, позитивный, лексемы цветообозначения, цвет.

Nikolaeva N.N. Symbolic of lexemes denoting colour in German, Ukrainian and Russian languages. The article is devoted to symbolical meaning of following colours: red, orange, yellow, green, blue, dark blue, violet, white, black, brown, gray. Lexemes denoting colour have positive and negative symbolic associations. The colour often has symbolic meaning denoting different political phenomena.

Key words: symbol, association, negative, positive, lexemes denoting colour, colour.

Сучасна лінгвістика приділяє значну увагу вивченню кольоропозначень в мові, розглядаючи їх в різних аспектах, в тому числі в плані зіставлення в декількох мовах, але символіка кольорів використовується як допоміжний елемент в досягненні основної мети дослідження [Кульпіна 2001, Гатауліна 2005, Платонова 2007, Абазова 2009]. Цей факт дозволяє вважати проблему символізму в лінгвістиці не достатньо вивченою і обумовлює **актуальність** даного дослідження.

Метою дослідження є аналіз загальних символічних значень лексем на позначення кольору в німецькій, українській та російській мовах та виявлення особливостей в кожній мові. У зв'язку із цим необхідним представляється вирішення наступних **завдань**: виявлення і фіксація символічних значень кольорів у досліджуваних мовах; виявлення загальних і специфічних символічних значень кольорів.

Об'єктом дослідження є лексеми на позначення кольору в німецькій, українській та російській мовах.

Предметом дослідження є символізм лексем на позначення кольору в досліджуваних мовах.

Матеріалом для дослідження стали, з одного боку, словникові дані: «Словник символів / под ред. О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко та ін.», «Словарь международной символики и эмблематики В. В. Похлёбкина» «Энциклопедия символов Дж. Купера», «Словарь символов Х. Э. Керлота» «Словарь символов Дж. Тресиддера», з іншого боку, праці таких учених, як: Д. Г. Мальцева, М. В. Попович.

Розглянемо символічне значення досліджуваних кольорів (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, голубий, синій, фіолетовий, білий, сірий, чорний, коричневий).

Червоний – головне джерело позитивної асоціації, тому що має причетність до всього живого. Символ краси (красна девица), здоров'я (червоні, рум'яні щоки), любові (червона троянда), а також колір життєтворного тепла.

Негативні асоціації – смерть, вбивство (колір крові), гріх (вулиці червоних ліхтарів), відплата (червоний півень), символ війни (червона планета – Марс), боротьби (Червона армія) і тому подібне. Є застережливим сигналом небезпеки і заборони (Червона книга, червона картка у футболі, червоне світло).

Лексема *червоний*, в основному, в даних культурах символізує однакові поняття. Але в східнослов'янських культурах *червоний* позначає ще цінність (червоне дерево). Лише в російській мові в слові *красный* об'єднується два значення: червоний та гарний, а також ця лексема позначає веселість (красный поезд), щось найкраще (красный стол).

З одного боку (позитивного) *оранжевий* – веселий, радісний колір, що приносить собою дитячу веселість, тепло і затишок, повноту життя. Цей колір характеризує зрілість особи і силу механізмів "Я". Він надає благотворну дію на психіку людини, знімаючи напругу в конфліктах, а також асоціюється із здоров'ям (колір багатьох фруктів).

З іншого боку, в розбіленому або забрудненому вигляді, – лише негативні асоціації: каламутний, солодкуватий, огидний. Він витісняє інші кольори, може внести до життя потрясіння,

символізує пристрасть боротьби, демонічний початок війни (оранжева революція). *Оранжевий* асоціюється з панібратством, неухважністю, віроломством, зрадою і сарказмом.

Оранжевий колір в трьох досліджуваних культурах вважається кольором теплим, тому і асоціюється з сонцем і жаркими країнами. А також це колір веселості і радості. Але в німецькій культурі цей колір зв'язують, додатково, з креативністю, з модою і змінами, а також з настирливістю і хвастощами.

Проведений аналіз кольоропозначення *жовтий* дозволяє зробити наступні висновки: *жовтий* – зі всіх основних кольорів найбільш суперечливий за своєю символікою – від позитивного до негативного, залежно від контексту і відтінку.

Позитивні асоціації: все живе, сонце, золото. Колір богів, божественності, царственності, слави. Як яскравий сигнальний колір *жовтий* використовується в світлофорі та в дорожніх знаках, в одязі дорожніх робітників (жовто-помаранчеві куртки).

Негативні асоціації: продажність, гріх Іуди, зрада, в'янення, тертя, шкіра людей похилого віку, колір душевно хворих (жовтий будинок), обману і нерозбірливості (жовта преса), запобігання (жовта картка), застереження (жовтий з чорним знак запобігає про радіоактивну небезпеку). Жовтий прапор як сигнал небезпеки вивішувався в тих місцях, де лютувала чума).

У німецькій, українській і російській культурах *жовтий* символізує зраду, розлуку, ревності, дратівливість, а також пов'язують жовтий колір з фальшшю і небезпекою. У німців лексема *жовтий* асоціюється з ненавистю і заздрістю, на відміну від східнослов'янської культури, німецька заздрість жовтого кольору. Повір'я про "жовтого вдівця" існує лише в німецькій народності. І значення неймовірності присутнє лише в німецькій лінгвістиці.

В цілому зелений колір зазвичай має виключно позитивне значення і позначає природу (колір трави, листя), молодість (зелений юнак), родючість і життєву силу, оновлення, надію і навіть безсмертя («вічнозелений»). Саме врівноважуюча дія і зв'язок з природою зробили *зелений* символом здоров'я (зелений хрест), а пізніше – і екологічної чистоти (партія «зелених»). У побутовому значенні зелений символізує безпеку (зелене світло).

Але *зелений* викликає і негативні асоціації: демонічний початок, нечиста сила, безумство, розпад; диявол, що спокусив Адама, алкоголь (зелений змії). У російському фольклорі — колір настою трав, отрути та інше.

У ХХ столітті зелений колір все більше зміщується у бік негативних асоціацій: пасивність, інертність, хуліганство, абсурдність, непристойність, заздрість, байдужість (туга зелена).

Проведений аналіз зеленого кольору в німецькій, українській і російській культурах дозволяє виділити особливості в сприйнятті даного кольоропозначення. Так, для лексеми *зелений* властиві наступні значення: підступний, підлий; наркотики; позначення грошей і алкоголь. В німецькій культурі цей колір використовується для позначення вірності (зелене весілля), перебільшення чогонбудь (etw. über den grünen Klee loben – надмірно розхвалювати кого-небудь), негативного фізичного та емоційного стану (grün und gelb werden – потемніло в очах, sich grün und gelb ärgern – позеленіти від злості). А також німецькому народові властиві особливі сталі звороти: зелений звіт, зелений четвер, зелені вдови, зелене Різдво.

Решта значень збігаються практично повністю, за винятком деяких розбіжностей. Так, зелений колір для східних слов'ян – колір природний, колір життя і свободи, тоді як для німців він – також колір природи і життя, але відмінність полягає в тому, що акцент зроблений на її захисті.

У багатьох мовах синій і блакитний колір позначаються одним словом, тому значення блакитного зазвичай ідентично синьому. *Синій* – дуже стриманий інтровертний колір, стимулюючий людину до задумливості, колір ясного неба і моря, представляє висоту і глибину, постійність, відданість, правосуддя, досконалість, роздум і світ, відданість.

Проаналізувавши символічні значення кольоропозначення *синій (голубий)* можна зробити наступні висновки:

В німецькій мові синій і блакитний кольори позначаються одним словом *blau*. І, отже, німецький народ не бачить принципової різниці між цими кольорами. В східнослов'янських народах *синій* має негативну коннотацію, а *блакитний* – позитивну. Цю відмінність можна спостерігати в ідіомах: синя панчоха, але голуба мрія, блакитне свічення в кінці тунелю (у померлих), блюдечко з блакитною смужкою. *Блакитний*, за даними словнику символів, частіше виступає як емоційніший колір і позначає ніжність, красу, любов.

Аналіз символіки *синього (голубого)* дозволяє охарактеризувати синій як позитивно, так і негативно. Позитивний *синій* – символ води, неба, викликає містицизм, релігійні відчуття. *Синій* асоціюється з духовністю, чистотою, постійністю у вірі, досконалістю, високим походженням

(«блакитна кров»), правосуддям, спокоєм.

До негативної символіки відносять крилатий фразеологізм: «синя панчоха». У побутовому значенні *синій* символізує сумнів і депресію. У ряді країн слово *голубий* позначає чоловіків-гомосексуалістів. Із затемненням і насиченням *синій* може викликати сумний, неспокійний, тужливий настрій.

Фіолетовий колір в східнослов'янській культурі розглядається двояко: 1. як колір темний, похмурий, страшний, дешевий, фальшивий і байдужий (мені все фіолетово); 2. незвичайний, загадковий, чарівний. Одночасно колір свята і спокою, а також старості.

У німців *фіолетовий* символізує егоцентризм, пихатість, невимогливість. Він – винятковий, екстравагантний колір, який пов'язується також з благочестям, покаєнням і самовідданістю. В німецькій культурі підкреслюється зв'язок фіолетового кольору з винятковою якістю, модою.

Слід зазначити, що для трьох даних культур фіолетовий колір відноситься до «молодого» кольору, а отже не повністю вивченому. Однакові асоціації з *фіолетовим* пов'язані з самотністю, таємничістю магією, неприродністю, штучністю, ненадійністю, невірністю, не реалістичністю, двозначністю. *Фіолетовий* використовується в терапевтичній практиці як беззаспокійливе, володіє оздоровчим ефектом.

Символіка білого кольору, в основному, має позитивне значення, хоча зв'язок з негативними асоціаціями все ж присутній. До позитивних асоціацій належать: символ блага, чистоти (плаття нареченої), радості, миру (білий голуб), здоров'я, згоди, примноження потомства. Колір дня, сонячного світла, активності. Проти вага чорному, знак очищення, безтурботності, безгріховності і залучення до добра. Колір божества, добрих духів і небіжчиків. *Білий* символізує благородство, знатність (біла кістка), винятковість (біла ворона).

До негативних асоціацій належать: старість, що наближається (сивина), блідість (білий як стіна), хвороби (біла горячка), смерть (білий як смерть), зло, відчуження, страждання, холод (колір снігу), безмовність, розлука, боязкість (білий прапор).

Чорний колір практично в усіх етнокультурах – це символ темряви, зла, смерті, диявола, пекла, Заходу та ін. Водночас в езотериці цей колір розглядають як символ первісної мудрості, що походить із Прихованого Джерела [Жерлот 1994, с. 556].

Чорний колір майже повсюдно з'являється як колір негативних сил і сумних подій. З *чорним* пов'язані такі асоціації: ніч (колір сажі), страх, зло (чорні сили), відсутність білизни, тьма, смерть, горе (чорна сукня), страждання, гріховність, демонічний колір (чорне слово), таємна заздрість (чорне око), підступність (чорна невдячність). Хоча, якщо *чорний* використовують в одязі, то окрім жалоби він символізує внутрішню силу і захищеність.

Проаналізувавши символіку коричневого кольору, можна зробити наступні висновки: упокорювання, зречення, бідність – символізм, що ймовірно стався від очевидних і закономірних асоціацій з неродючим глинистим ґрунтом. Звідси – і коричневий одяг християнських чернечих орденів. Фрейд із цього приводу стверджував, що коричневий колір асоціюється з екскрементами, що знаходить підтвердження як в ранніх, так і в сучасних культурах [Тресиддер 2001, с. 394].

В *коричневого* безліч відтінків, одні з них володіють властивістю – заспокоювати і вселяти довіру, а інші викликають негативну коннотацію. У досліджуваних мовах назва цієї колірної ознаки використовується для позначення всього, що пов'язане з фашизмом (коричнева чума).

Проаналізувавши символіку сірого кольору ми прийшли до наступних висновків: не дивлячись на свою тонку красу, цей колір найчастіше означає безбарвність (сіре сукно), зречення, упокорювання, меланхолію, байдужість. *Сірий*, як в давнину, так і в сучасності – негативний колір, що втілює бідність, нудьгу, тугу, в'янення, міську тісноту, туман, посередність.

Але, не дивлячись на це з сірим кольором пов'язують і позитивні асоціації. Хоча *сірий* може здаватися старим, нудним і нецікавим, але у поєднанні з іншими нейтральними або яскравими кольорами він виглядає сильним, енергійним, вишуканим і красивим. *Сірий* вважається кольором витонченості, елегантності, благородства, а також знаком хорошого тону і високого смаку. За традицією одяг сірого кольору носять представники певних релігійних організацій.

Сірий колір, як для німців, так і для представників східнослов'янської культури викликає уявлення про що-небудь, що знаходиться на кордоні легальності, законності, або про що-небудь таємне, а також асоціюється з чим-небудь смутним, безрадіним, безвихідним; нецікавим, непримітним та із старістю. Схожі за значенням навіть стійкі словосполучення: «сіра мишка», «сірий кардинал», «Всі кішки вночі сірі».

Але в східнослов'янській культурі *сірий* асоціюється також з сутінком, з міліціонером, з чоловічим ім'ям Сергій і з малоосвіченими або нерозумними людьми. А у німців *сірий* асоціюється

ще з теорією, яка не перевірена на практиці, а також з назвою невеликої політичної партії.

Висновки:

1. «Старіші» кольори (червоний, білий, чорний, зелений, синій) мають сталі значення, які розпізнаються як в німецькій, так в українській і російській культурах.

2. Асоціативні образи кольоропозначень в трьох культурах здаються близькими і навіть ідентичними, проте при детальному розгляді виявляються деякі відмінності. Найбільш близькими в цих культурах є асоціативні образи кольоропозначень «білий», «чорний», «помаранчевий» і «зелений», «коричневий». Найбільші відмінності асоціативних образів були знайдені для кольоропозначення «фіолетовий».

3. Символіка кольору часто має політичне значення.

4. Символи представлені у великому різноманітті в фразеологічному фонді досліджуваних мов. В більшості випадків дані мовні одиниці характеризують людину, його поведінку, його навколишній світ і залежно від відтінку, кольори виражають позитивну або негативну оцінку.

Зазначені особливості німецької, української та російської мов на матеріалі лексем на позначення кольору є основою для подальших досліджень.

Література

Абазова К.В. Языковая репрезентация цвета: лингвокультурологический аспект (на материале кабардино-черкесского, английского и русского языков): дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.19 / Абазова Карина Владимировна. – Нальчик, 2009. – 168 с. Гатауллина Л.Р. Роль цветообозначений в концептуализации мира: На материале фразеологизмов английского, немецкого, французского, русского и татарского языков: дис. ... кандидата филол. наук: 10.02.20 / Гатауллина Лилия Равилевна. – Уфа, 2005. – 259 с. Керлот Х.Э. Словарь символов / Керлот Х.Э. – М.: РЕФЛ-бук, 1994. – 608 с. Кульпина В.Г. Лингвистика цвета / Кульпина В. Г. – М.: Моск. лицей, 2001. – 470 с. Купер Дж. Энциклопедия символов / Купер Дж. – М.: Ассоциация духовного единения "Золотой век", 1995. – 401 с. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы / Мальцева Д. Г. – М.: Высшая школа, – 1991. – 173 с. Платонова Н. А. Когнитивное обоснование цветообозначений в разносистемных языках: дис. ... кандидата филологических наук: 10.02.04, 10.02.20 / Платонова Нина Александровна. – М., 2007. – 175 с. Попович М.В. Світогляд давніх слов'ян / Попович М. В. – К., 1985. – 151 с. Похлѣбкин В.В. Словарь международной символики и эмблематики / Похлѣбкин В.В. – М.: Международные отношения, – 2001. – 560 с. Словник символів / [за заг. ред. О. І. Потапенко, М. К. Дмитренко та ін.]. – К.: редакція часопису «Народознавство», 1997. – 108 с. Тресиддер Дж. Словарь символов / Тресиддер Дж. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 448 с.

УДК 811.111:81'253

ОВСЯННИКОВ В. В., ГАЗДА Н. Н.

(Запорожский национальный университет)

ПЕРЕВОД РАЗГОВОРНОЙ ЛЕКСИКИ

В статье рассматриваются переводческие проблемы разговорной лексики.

Ключевые слова: разговорная лексика, сленг, стилистическая дифференциация, непереводаемость, частичная переводаемость, единица перевода.

Овсянников В. В., Газда Н. Н. Переклад розмовної лексики. У статті розглядаються перекладацькі проблеми розмовної лексики.

Ключові слова: розмовна лексика, сленг, стилістична диференціація, неперекладність, відносна перекладність, одиниця перекладу.

Ovsyannikov V. V., Gazda N. N. Translation of informal lexis. The article explores translation problems of informal lexis.

Key words: colloquial lexis, slang, stylistic differentiation, untranslatability, relative translatability, translation unit.

Цель настоящей статьи – раскрыть переводческую проблематику разговорных единиц языка, многие из которых носят статус «относительно переводимых» и «непереводимых».

Актуальность исследования определяется следующими соображениями:

1. Разговорные единицы, возникая в живом и непосредственном общении, представляют для лингвиста важнейший полевой материал исследований, потому что любые изменения в этом классе единиц позволяют делать прогнозы о развитии всей языковой системы [Балли 1961: 38].

2. Решающую роль в воспитании высокой языковой компетенции играет высокочастотный слой